

Винар Богдан Степан Іванович: учений, бібліограф, видавець

(до 95-річчя від дня народження)

Популяризація видатних постатей української еміграції та ознайомлення громадськості з науковим і культурним надбанням української діаспори має важливе значення у національно-культурній розбудові держави. Впродовж багатьох років українська діаспора знайомила світову спільноту з Україною, поширювала знання про її історію, робила вагомий внесок у розвиток світової науки й культури.

У когорті численних талановитих і яскравих представників української еміграції видатною є постать Винара Богдана Степана Івановича (1926–2013), українського та американського економіста, бібліографа й бібліотекознавця, редактора, видавця, громадського діяча, дійсного члена Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ), Української вільної академії наук (УВАН) у США, Українського історичного товариства (УІТ) та інших професійних організацій і об'єднань.

Богдан Винар народився 7 вересня 1926 р. у Львові, де і провів своє раннє дитинство. Його батько, Іван Винар, виходець із заможної селянської родини, закінчив Віденський університет, де вивчав класичну філологію й археологію. Зробивши блискавичну педагогічну кар'єру, обіймав посаду директора Приватної дівочої гімназії імені Іллі та Іванни Кокорудзів «Рідна школа» Українського педагогічного товариства, яка й до сьогодні вважається однією з найбільш зразкових шкіл з українською мовою навчання. Мати, Євфросина, походила з українських родів Дориків і Левинських (останній дав Україні відомого архітектора І. Левинського). Була директором (управителькою) дівочої народної школи ім. Бориса Грінченка, що теж належала до мережі приватних народних шкіл товариства «Рідна школа» і була розташована у приміщеннях собору Св. Юра. Б. Винар у своїх «Споминах»¹ згадує, що «батьки жили українським шкільництвом, витрачали на це багато «надпрограмових» годин. Ніколи не вчили у польських школах, незважаючи на те, що у цих державних школах платня була значно вищою у порівнянні до досить скромних «рідношкільних» заробітків». Молодший брат, Винар Любомир Роман (1932–2017) – відомий українсько-американський учений-історик, публіцист, бібліограф, громадський діяч, професор Кентського університету, багаторічний президент Українського історичного товариства, головний редактор журналу «Український історик».

¹ *Винар Б. Моє життя – спомини. – Денвер: Українське Академічне Видавництво, 2003. – С. 23.*

Шкільну освіту Б. Винар здобув у Львівській академічній гімназії, найдавнішій у місті, з українською мовою викладання, що була складовою Львівського університету.

З початком Другої світової війни й приходом радянської влади у Львові почалися важкі й тривожні часи. Через належність І. Винара під час визвольних змагань до Першого українського козачого полку імені гетьмана Богдана Хмельницького родина підпадала під небезпеку арешту. Жорстокість НКВС, тотальне переслідування, арешти і заслання української інтелігенції спонукали родину Винарів до еміграції на Захід. У березні 1944 р. Б. Винар разом із родиною виїхав до етнічно-чеського протекторату Богемія та Моравія, спочатку до своїх родичів у м. Одерберг (нині – Богумін, Чехія), пізніше, з наближенням радянських військ, – до Праги і Пльзеня.

У 1945 р. Б. Винар разом з батьками й братом Любомиром переїхали до Німеччини. У цей час у Західній Німеччині та Австрії почали засновуватися табори для переміщених осіб. Серед величезної кількості емігрантів у таборах опинилась і родина Винарів, спочатку в Карлсфельді, а потім у Берхтесгадені. Незважаючи на тимчасовість перебування та важкі матеріальні й побутові умови, в українських таборах дуже активно розвивалося суспільне і громадське життя. До такої активної організаційної діяльності стимулювала певна соціопсихологічна ситуація, яка склалася безпосередньо в таборах, бо в тогочасних умовах життєвої невизначеності доволі чітка організація життя, збереженість громадської та суспільної активності давали можливість людям створити більш-менш звичний для себе життєвий устрій [3, с. 104].

Згодом після переїзду до Мюнхена Б. Винар записався на студії журналістики німецького Університету Людвіга-Максиміліана. Після закриття відділу журналістики він почав вивчати економічну теорію й отримав диплом економіста, а також здобув ступінь доктора з політичної економії в Українському вільному університеті (1950). Під час навчання в університеті Б. Винар очолював студентське товариство «Січ» та тісно співпрацював з М. Антоновичем – майбутнім президентом УВАН у США, А. Жуковським – майбутнім головою НТШ в Європі, Б. Цюцюрою – майбутнім ректором Українського вільного університету (УВУ) й іншими українськими студентськими активістами та молодими вченими.

Оскільки табори для переміщених осіб у Німеччині почали закривати, слід було подумати про постійне місце проживання. У серпні 1950 р. Б. Винар був вимушений емігрувати до США. Після нетривалого перебування у м. Лорейн він вирішив переїхати у м. Клівленд, де була досить велика українська громада, католицька і православна церкви, Народний дім і багато українських організацій – молодіжних, професійних, фінансових. Були тут усі братсько-забезпеченеві товариства на чолі з Українським Народним Союзом, багато

організацій були вже створені новими емігрантами. Не володіючи англійською мовою на достатньому рівні, Б. Винар спочатку працював звичайним робітником, а у 1951–1952 рр. – бухгалтером на фабриці «Тремко», яка виробляла запчастини до телевізорів і мала свою філію в Торонто.

Упродовж 1953–1955 рр. публікував свої статті на теми советознавства в газетах «Свобода», «Новий шлях», «Українське слово» та журналі «Український господарник» (редактор професор М. Величківський). Із 1956 р. співпрацював з професором К. Кононенком, який видавав економічно-суспільний додаток до газети «Сучасна Україна».

У 1954 р. Б. Винар переїхав до м. Денвера, штат Колорадо, де мешкав і працював (з невеликою перервою) до кінця свого життя. У 1956 р. він розпочав студії з бібліотекознавства в місцевому університеті. У 1958 р. закінчив навчання з найкращими оцінками у групі й здобув ступінь магістра гуманітарних наук. Після невдалої спроби влаштуватися на роботу в Бібліотеку Конгресу працював адміністративним асистентом декана Вищої бібліотечної школи у Денверському університеті, професора Бейлі, а згодом – керівником технічного відділу університетської бібліотеки. На третьому році роботи Б. Винар розпочав свою викладацьку кар'єру – спочатку читав курс «Вступ до бібліографії та довідкової літератури» у Бібліотечній школі, а згодом став професором Вищої бібліотечної школи у Денверському університеті. У спеціалізованому журналі, який видавала Асоціація Бібліотечних Шкіл, було свого часу вміщено статтю доктора Сери Рід, однієї з найбільш відомих бібліотечних педагогів в Америці, про двадцять найкращих педагогів у американських бібліотечних школах з відповідною документацією такого вибору. У цьому рейтингу Б. Винар був шостим. «Це може і виглядає як хвальба, але я таки гордий тими небагатьма роками свого викладання у бібліотечних школах» – пише Б. Винар у своїх «Споминах».²

За роки викладання у Денверському університеті Б. Винар помістив свою наукову статтю про бібліографічний апарат у журналі «Library Quarterly», який видавав Чиказький університет. Це був найпрестижніший журнал у бібліотечній професії. Також друкувався у журналі для університетських бібліотек, що його видавала Американська Бібліотечна Асоціація, як і, зрештою, у журналі Денверського університету «Western Business Review».

Велике значення має суспільно-громадська активність ученого у середовищі української діаспори та наукова діяльність Б. Винара у галузі українознавства. Ще в Німеччині, а потім у США Б. Винар був активним членом студентського, а згодом і академічного об'єднання «Зарево». Товариство засноване в 1949 р. у Мюнхені, його

² Винар Б. *Моє життя – спомини.* – Денвер: Українське Академічне Видавництво, 2003. – С. 146.

головою був історик і публіцист М. Антонович. Діяльність «Зарева» поширювалася на території Європи, Північної Америки та Австралії. Членами товариства переважно були студенти, більшість яких пізніше стали відомими політично-громадськими діячами та вченими. Основна мета діяльності організації полягала у задоволенні наукових, культурних та політичних інтересів, які б сприяли вихованню соціально та політично активної молоді. Б. Винар також був редактором (з 1954 р.) і автором статей в офіційному органі цього об'єднання – журналі «Розбудова держави», що виходив у Мюнхені (Німеччина; 1949–1950), Монреалі (Канада; 1951–1954), Клівленді (США; 1954) та Денвері (США; 1955–1957). Дописувачами були не лише члени «Зарева», але й відомі громадські діячі, письменники та вчені: М. Антонович, Л. Биковський, Л. Винар, П. Грицак, М. Ждан, А. Жуковський, В. Іванис, З. Книш, М. Курах, В. Мардак, О. Оглоблин, Є. Онацький, М. Плав'юк, С. Процюк, П. Стерчо, Б. Цюцюра, Д. Чижевський, В. Янів та ін. У журналі здебільшого публікувалися статті з історичної, державотворчої та українознавчої проблематики наукового та науково-популярного характеру, а також рецензії, огляди, документи, спогади. Зважаючи на дописувачів та на характер публікацій (не тільки студентів, які працювали в межах студійних комісій, а й відомих науковців), журнал можна вважати плацдармом формування наукових навичок та джерелом вироблення активної громадської позиції читачів. Журнал був дуже важливим для численної української громади повоєнної Європи, Північної та Південної Америки: він став справжнім обличчям діяльності як усього товариства «Зарево», так і окремих членів організації [1, с. 336].

У 1966 р. Б. Винар переїхав до м. Дженесіо поблизу Нью-Йорку, де обійняв посади професора і декана Вищої бібліотечної школи в державному університеті штату Нью-Йорк, ставши першим в історії університетів США деканом з-поміж осіб українського походження. За час його керівництва школа отримала акредитацію, було збільшено кількість студентів-магістрантів, розроблено програми нових курсів тощо.

Залишивши викладацьку роботу у 1970 р. Б. Винар повернувся у м. Денвер, щоб очолити спеціалізоване видавництво «Libraries Unlimited» («Бібліотеки без меж»), яке він заснував ще у 1964 р. на власні кошти. Видавництво розвивалося завдяки вкладанню коштів-гонорарів від праць Б. Винара та його брата Любомира, які там друкувалися. Загалом у видавництві опубліковано майже 1500 видань, зокрема бібліотекознавчі теоретичні праці, біографії відомих бібліотекарів, підручники з бібліографії, каталогізації, індексування, бібліотечного менеджменту, книжки з питань діяльності спеціалізованих бібліотек тощо. З видавництвом співпрацювали майже 500 авторів. У 1972 р. при ньому створено окремий відділ «Ukrainian Academic Press» («Українське академічне видавництво»), в якому вийшло друком майже 20 англomовних видань з українознавства, серед них: «Ukrainian Classics in

English Translation» (за ред. Ю. Луцького), «History of Ukrainian Literature» Д. Чижевського, «Ukrainian Nationalism» Дж. Армстронга, «Ukraine: A Bibliographic Guide to English-Language Publications» Б. Винара та ін. Видано англійською мовою також серію книг української класики («Чорна рада» П. Куліша, «Fata morgana» М. Коцюбинського, «Невеличка драма» В. Підмогильного, «Патетична соната» М. Куліша). У 2001 р. Б. Винар відійшов від справ та продав видавництво відомому європейському підприємству Elsevier-Reed, що спеціалізується на науковій літературі та має своє представництво Greenwood Press у США. Нині це одне з найавторитетніших видавництв довідкової літератури в галузі бібліотекознавства в Америці.

Б. Винар також зробив вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи у США. Він є укладачем низки бібліографічних покажчиків, що ознайомлюють читачів із довідковою літературою США з різних галузей знань. Найвідомішим серед них є довідково-бібліографічний щорічник «American Reference Books Annual» (ARBA; «Американський щорічник довідкової літератури»), в якому, крім відомостей про книгу, міститься рецензія на неї та подаються посилання на інші опубліковані рецензії. Перший щорічник вийшов у двох томах у 1970 р. Неодноразово перевидавалися праці Б. Винара «Best Reference Books. Titles of Lasting Value Selected from American Reference Books Annual» («Найкращі довідники. Книги, з тривалою цінністю, вибрані з Американського щорічника») та «Reference Books in Paperback: An Annotated Guide» («Довідники в м'яких обгортках: анований посібник»). У 1986 р. за редакцією Б. Винара вийшли видання ARBA «Guide to Subject Encyclopedias and Dictionaries» («Довідник предметних енциклопедій та словників АРБА») та «ARBA Guide to Biographical Dictionaries» («Довідник біографічних словників АРБА»). Ці посібники стали класикою англійської бібліотечної літератури та мають великий попит серед фахівців.

Однією з найвідоміших праць Б. Винара з бібліотекознавства є університетський підручник «Introduction to Cataloging and Classification» («Вступ до каталогізації та класифікації»), в якому розглянуто принципи складання каталогів і подано характеристику бібліотечних класифікацій. Книга витримала дев'ять видань (останнє у 2000 р.), її сукупний наклад – понад 400 тис. примірників. Дев'яте її видання було підготовлено відомою бібліотекознавицею А. Г. Тейлор під заголовком «Wynar's introduction to cataloging and classification» («Винарів вступ до каталогізації та класифікації»). У 2006 р. з'явилося десяте видання, але вже без зазначення прізвища Б. Винара. Серед інших помітних книг ученого з бібліотечної тематики – «Introduction to Bibliography and Reference Work» («Вступ до бібліографічної та довідкової роботи», 1964); «Research Methods in Librarianship» («Методи досліджень у бібліотекознавстві», 1962, 1968, 1971); «Library Acquisitions. A Classified Guide to Literature and Reference Tools» («Бібліотечні надходження. Бібліографічний довідник

літератури і довідкових видань», 1970, 1971). Б. Винар також брав участь в укладанні «Dictionary of American Library Biography» («Словник американської бібліотечної біографії», 1978; перевидано з додатком у 1990 р.). Ця фундаментальна праця містить понад 300 бібліографічних статей про найвизначніших діячів бібліотечної справи США і є результатом співпраці більш ніж 200 науковців. Б. Винар виступив ініціатором створення зазначеного довідника, координатором проекту та загальним редактором. У 1980 р. вийшло друком ще одне видання за його редакцією – «Colorado Bibliography» («Бібліографія Колорадо»). Воно містить понад 9 000 позицій та є найдетальнішим описом опублікованих матеріалів про штат Колорадо. Прибуток від продажу цього довідника Б. Винар віддав на розвиток Вищої бібліотечної школи у Денвері.

Як справжній патріот Б. Винар навіть в умовах еміграції вважав своїм громадським обов'язком поширення знань про Україну в англomовному світі та заохочення до написання розвідок про свою Батьківщину. Він підготував і видав низку видань, зокрема «Ukraine: A Bibliographic Guide to English-Language Publications» («Україна: бібліографічний посібник англomовної літератури», 1990), що містить 1084 позиції – відомості про монографії, наукові статті, докторські дисертації з українознавчої тематики з коротким бібліографічним описом кожної праці, паралельними назвами споріднених робіт та друкованих рецензій. У 1980 р. вийшла друком бібліографічна розвідка Б. Винара «Doctoral Dissertations on Ukrainian Topics in English (1928–1978)» («Докторські дисертації з української тематики англійською мовою (1928–1978)»), в якій наведено перелік дисертацій, захищених в університетах усього світу (окрім СРСР). Інше його видання – «Independent Ukraine: A Bibliographic Guide to English-Language Publications», 1989–1999 («Незалежна Україна: бібліографічний посібник англomовних публікацій, 1989–1999»), – видане у 2000 р., охоплює наукові публікації соціально-гуманітарної тематики про Україну, які побачили світ англійською мовою впродовж вказаного періоду. Всі праці (загалом 1719) згруповано за розділами: джерелознавство; мистецтво, фольклор та етнографія; економіка; освіта та філософія; етнічні студії та діаспора; географія, навколишнє середовище і демографія; історія та політичні науки; мова та лінгвістика; право; література; мистецтво; релігія. В окремий підрозділ виділено огляди архівних та бібліотечних зібрань, а також бібліографічні покажчики. Як зазначив Б. Винар у передмові, поява цього довідника стала реагуванням на неабиякий інтерес до української тематики і значне збільшення кількості публікацій, що з'явилися після проголошення незалежності України [2, с. 122].

Економічні розвідки вченого також стосуються України. Першою його працею з економіки була монографія «Development of the Ukrainian light industry» («Розвиток української легкої промисловості», 1955). Наступними були видані «Economic colonialism in

Ukraine» («Економічний колоніалізм в Україні», 1958); «Ukrainian Industry: A Study of Soviet Colonialism» («Українська промисловість: студія советського колоніалізму», 1964); «Ukrainian Studies Abroad: Historical Materials and Sources», 1919–1964» («Українознавство на еміграції: історичні джерела та матеріали, 1919–1964», 1965); «Розвиток економічної думки в Київській Русі» (1974) та ін.

У багатотомній «Енциклопедії українознавства», головним редактором якої був професор В. Кубійович, Б. Винару належить понад 20 статей в англomовному та більш як 100 статей в українськомовному виданні, переважно з економічної тематики. В англomовному виданні енциклопедії Б. Винар був редактором першого тому. У своїх «Споминах»³ Б. Винар пише, що «Кубійович був ученим великого формату, [...] умовно його можна поставити одразу після Грушевського і Франка, хоча написав він у порівнянні до них значно менше, але все своє післявоєнне життя віддав «Енциклопедії Українознавства» і вмів коло цього діла згуртувати вчених різних генерацій, членів НТШ і УВАН, а також науковців, що не належали до тих українських установ».

У 1960-х рр. Б. Винара обрали головою осередку УІТ у Денвері, членом редакційної колегії журналу «Український історик». Також він був консультантом багатьох бібліотечних шкіл у США, здійснював службові поїздки та інспекції, досліджував роботу бібліотечних навчальних закладів. Так, він здійснив аналіз україніки в Гарвардському університеті та об'єднав цю літературу у окрему колекцію. Окрім того, Б. Винар вивчав стан бібліотек української діаспори у США, зокрема бібліотеки НТШ та бібліотеки й архіву УВАН. Учений був ініціатором створення Товариства українських бібліотекарів Америки, першим головою Славістичної секції Американської бібліотечної асоціації, одним із засновників Товариства українських професорів США. Б. Винар брав участь у з'їздах Американської асоціації сприяння слов'янським студіям (American Association for the Advancement of Slavic Studies). Його двічі обирали головою Денверського відділу Українського конгресового комітету Америки. У 1977 р. Б. Винар отримав престижну нагороду Американської бібліотечної асоціації RUSA (The Reference and User Services Association) Isadore Gilbert Mudge Award за визначний внесок у бібліотечну справу, зокрема за плідну бібліографічну та видавничу діяльність.

У 1974 р. Б. Винар створив (як приватну установу) Українську наукову фундацію, яка фінансувала важливі наукові проєкти, пов'язані з вивченням України. Він був президентом фундації, а до Наукової Ради входили О. Оглоблін, М. Антонович, О. Баран, Т. Гунчак, В. Кубійович, Ю. Луцький, І. Рудницький, Ю. Шевельов. Було частково профінансовано

³ *Винар Б. Моє життя – спомини. – Денвер: Українське Академічне Видавництво, 2003. – С. 373.*

англійський переклад «Історії української літератури» Д. Чижевського, видано брошуру «Reader's Guide» із переліком найважливіших праць про Україну. Б. Винар брав участь у з'їздах Американської асоціації сприяння слов'янським студіям (American Association for the Advancement of Slavic Studies) (1982, 1991 і 1997 pp.) та був головуючим круглих столів для обговорення дискусійних тем. Асоціацію було створено зусиллями Д. Штогрини при Іллінойському університеті. Згадані конференції були важливим місцем зустрічі та обміну думок науковців зі США та Канади, що спеціалізувались на вивченні України.

Починаючи з 1989 р. Б. Винар неодноразово приїздив до України. У Києві у професійних цілях відвідував Центральну наукову бібліотеку ім. В. І. Вернадського (ЦНБ; нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), у Львові – Інститут суспільних наук (нині – Інститут українознавства імені І. Крип'якевича), де познайомився з відомим українським істориком, академіком Я. Ісаєвичем. Також учений відвідав редакції львівських газет, Львівський державний (нині – національний) університет імені Івана Франка, брав участь у конференціях у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника (нині – Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника) (1990) та виступав із доповіддю «До питання енумеративної бібліографії» на II Міжнародному конгресі українців (1993).

Упродовж 2000–2007 рр. свою особисту книжкову колекцію Б. Винар частинами передавав у дар Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка. Це зібрання налічує 1061 примірник книжок та періодичних видань. Більшість із них – українською мовою. Також є книги, видані англійською, польською, російською, латинською, німецькою та французькою мовами. Помітне місце в колекції посідають книги самого вченого та надруковані в його видавництві. Це бібліографічний покажчик його праць, економічні розвідки, книги з бібліотекознавства, написані англійською мовою, бібліографічні довідники, що виходили у видавництві «Libraries Unlimited», книги видавництва «Ukrainian Academic Press». Наприклад, праця Д. Струка «A Study of Vasyl' Stefanyk» (1973) з перекладом англійською мовою новел В. Стефаника та видані під редакцією Ю. Луцького оповідання «Modern Ukrainian Short Stories» (1995) з паралельним текстом українською та англійською мовами [2, с. 123]. Низка книг із колекції присвячена питанням історії та археології України, є видання на релігійну та політичну тематику. Чимало книжок стосуються теми життя та діяльності українських емігрантів у США та Канаді. Літературознавчі й мовознавчі праці у книжковій колекції представляють українських вчених діаспори. Колекція Б. Винара належним чином репрезентує українознавчі дослідження, спогади та художні твори, видані поза межами України після Другої світової війни.

Науковий доробок Б. Винара найповніше відображено в бібліографічному довіднику його праць – «The International Writings of Bohdan S. Wynar, 1949–1992: A Chronological Bibliography» (1993). У ньому в хронологічному порядку подано відомості про книги, статті, рецензії вченого (загалом 2025 позицій). Автор передмови до довідника Я. Ісаєвич зазначив, що досягнення Б. Винара як ученого, бібліографа і видавця «здобуло національну репутацію не тільки в американських наукових колах, але також в українському суспільстві» [4, с. 8].

Список використаних джерел:

1. Бокайло О. «Бюлетень Зарево» та «Розбудова Держави» як періодичні видання організації «Зарево» / Олександр Бокайло // Українська діаспора: проблеми дослідження : тези доп. Міжнар. наук. конф., 27–28 вер. 2016 р., м. Острого / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Острозька академія», Укр. іст. т-во. – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2016. – С. 334–337.
2. Наумова О. Особиста книжкова колекція Богдана Винара у фондах Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка / Олена Наумова // Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2011. – Вип. 6. – С. 116–130.
3. Хеленюк А. Любомир Роман Винар як дослідник і організатор науки (пам'яті вченого) / Анастасія Хеленюк, Алла Атаманенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки» / ред. кол. : І. Д. Пасічник, В. В. Трофимович, А. І. Смирнов та ін. – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2017. – Вип. 26. – С. 103–110.
4. Wynar, Bohdan S. The international writings of Bohdan S. Wynar, 1949–1992 [Text] : a chronological bibliography / B. S. Wynar ; pref. Y. Isajevych. – Englewood, Colorado : Ukrainian Acad. Press, A Division of Libraries, 1993. – 265 p.